

Stefan Zweig

INIMI NELINIȘTITE

Capitolul 1

„Cui are, i se va mai da“ – aceste cuvinte din Cartea Înțelepciunii pot fi confirmate de orice scriitor, în următorul înțeles: „Aceluia care a povestit multe, multe i se povestesc“. Nimic nu-i mai greșit decât părerea prea comună că înlăuntrul poetului lucrează mereu fantezia și că el născocoște fără întrerupere întâmplări și povești dintr-un depozit inepuizabil. În realitate, în loc să născocoască, el trebuie să se lase găsit de chipurile și întâmplările ce-l caută ca să-l facă crainicul lor – aceasta însă în măsura în care el și-a menținut facultatea înaltă a viziunii și a auzului; cine a tălmăcit multe destine, aceluia i se vor spovedi multe destine.

Întâmplarea ce urmează a fi povestită mi-a fost încredințată aproape în întregime, chiar în forma redată aici și într-un chip cu totul neașteptat. Când am fost ultima oară la Viena, obosit de tot felul de treburi, am mers într-un restaurant periferic, despre care bănuiam că este de mult ieșit din modă și, deci, că ar fi mai puțin frecventat.

Dar de îndată ce am pășit pragul, am și văzut, cu necaz, că mă înșelasem. Chiar de la prima masă s-a ridicat un cunoscut, cu toate semnele unei bucurii cinstite, spre a mă pofti la masa lui fără însă ca eu să răspund tot atât de furtunos. Aș minți spunând că domnul acela era antipatic; el aparținea însă aceluși soi de oameni de o sociabilitate forțată, care colecționează cunoștințe cu tot atâta hărnicie precum copiii adună timbre poștale, pentru a se mândri cu fiecare exemplar al colecției lor. Pentru acest bonom ciudat – care în profesiunea sa secundară era un arhivar foarte învățat și des-toinic – tot înțelesul vieții se mărginea la modesta satisfacție pe care-o resimțea când, la fiecare nume care putea fi citit din când în când într-un ziar, avea prilejul să adauge, vanitos, drept ceva de la sine înțeles: „Un bun prieten al meu“ sau: „Ah, pe ăsta l-am întâlnit abia ieri“ sau: „Prietenul meu A mi-a spus cutare“ și „prietenul

meu B a avut cutare părere“ și așa, fără opreliște, tot alfabetul la rând.

Om de încredere în claca tuturor premierelor la care jucau și amicii săi, în dimineața următoare el telefona prietenelor, felicitându-le; nu uita nicio zi onomastică, păstra discreție asupra notițelor neplăcute din ziare și-ți expedia pe cele elogioase, bucurându-se și el din inimă de aceste laude. Nu era deci un om prea pretențios: era cinstit, mulțumit și chiar fericit dacă-i cereai un mic serviciu sau dacă-și putea spori muzeul de rarități cu încă un obiect.

Dar nu e nevoie să-l descriu mai în detaliu pe prietenul „Adabei“, căci cu această poreclă ironică sunt denumiți cei din această variantă specială a paraziților cumsecade, în sânul categoriei pestrițe a snobilor. Fiecare îi cunoaște și știe că fără cruzime nu te poți apăra de felul lor emoționant de inofensiv. M-am așezat așadar, resemnat, lângă el; un sfert de oră de trăncăneală a trecut în zbor, când își făcu apariția în local un domn înalt, arătos, cu chip tineresc, plin de prospețime, dar și cu o ninsoare cenușie în dreptul tâmplilor; mersul puțin cam țeapăn îl trăda îndată pe fostul militar.

Vecinul meu îl salută cu acea tresărire plină de zel ce-l caracterizează; însă domnul răspunse mai curând indiferent decât politicos. Noul client încă nu apucase să ceară ceva chelnerului, când prietenul meu Adabei se dădu mai aproape de mine și-mi spuse în șoaptă: „Știi cine este domnul acela?“ Cum eu îi cunoșteam de mult timp mândria de colecționar cu care-și exhiba orice exemplar câtuși de puțin interesant din colecția sa și mă temeam de explicații mult prea lungi, i-am răspuns cu un „nu“ din care putea să înțeleagă lipsa mea de interes și am continuat să-mi tai felia de tort à la Sacher. Dar această nepăsare a mea îl întărâtă și mai mult.

Cu mâna în dreptul gurii, el îmi spuse încetișor: „Dar acesta e Hofmiller de la intenvența generală – știi doar –, cel care a căpătat în război decorația Maria Tereza“. Și cum nici această comunicare nu putu să mă emoționeze pe cât nădăjduise, el începu să înșire, cu

entuziasmul unei patriotice cărți de citire, câte lucruri extraordinare făcuse acest Hofmiller mai întâi la cavalerie, apoi în acel zbor de recunoaștere peste Piave, unde a doborât singur trei avioane și, în cele din urmă, la detașamentul de mitralieră, unde o întregă secțiune a frontului a fost ocupată și ținută de el.

Toate acestea mi-au fost povestite cu o mulțime de amănunte (peste care trec aici), întrerupte de exclamații de uimire că eu nu știam nimic despre acest exemplar superb, pe care împăratul Carol în persoană l-a distins cu cele mai rare decorații ale armatei austriece.

Fără să vreau, m-am lăsat ispitit să mă uit la masa de alături, să văd și eu o dată la o depărtare de doi metri pe un erou cu pecetea istoriei. Dar acolo am întâlnit o privire aspră, necăjită, ce parcă voia să-mi spună: „Te pomenești că individul ți-a flecărit ceva despre mine! N-ai ce să te chiorăști așa la mine!“ Și, în aceeași clipă, domnul acela cu privirea atât de lămurit neprietenosă își mută scaunul și ne întoarse spatele. Puțin cam rușinat, mi-am luat ochii de acolo, ferindu-mă să privesc măcar în treacăt la fața de masă respectivă. Puțin după aceea m-am despărțit de amicul meu vorbăreț. L-am zărit mutându-se îndată lângă eroul său, de bună seamă ca să-i facă lui un raport tot atât de zelos despre mine, cum îmi făcuse mie adineaori despre el.

Asta a fost tot. O privire încoace și una încolo – și desigur că aș fi uitat de această fugară întâlnire, dacă întâmplarea n-ar fi făcut ca într-o mică societate să mă aflu din nou în fața acestui domn atât de închis care, în smochingul de seară, avea de altfel o înfățișare mai bătaoare la ochi și mai elegantă decât în costumul mai mult sportiv de zilele trecute.

Amândoi ne-am stăpânit cu greu un mic zâmbet: acel zâmbet oarecum de înțelegere între doi oameni care, în mijlocul unui grup mai mare, sunt legați printr-un secret comun. El mă cunoștea exact cum îl cunoșteam și eu: și de bună seamă că amândoi eram săcăiți sau amuzați în același chip din pricina pisălogului fără succes de

ieri. Mai întâi am evitat să ne vorbim, ceea ce de altfel ar fi fost cu neputință la început, căci în jurul nostru era în toi o discuție agitată.

Obiectul acelei discuții este îndată divulgat, dacă voi pomeni numai că ea avea loc în anul 1938. Cronicarii de mai târziu ai vremurilor noastre vor stabili odată că în anul 1938 orice discuție, în fiecare țară din Europa noastră răvășită, era stăpânită de ipoteze asupra probabilității sau improbabilității unui nou război european. Fără greș, tema aceasta fascina orice adunare, iar uneori aveai sentimentul că nu oamenii sunt aceia care-și exprimă frica prin bănuieli și nădejdi, ci parcă atmosfera întregă, aerul vremii, era excitat și încărcat cu tensiuni secrete, încercând să-și descarce vibrațiile în cuvinte.

Amfitrionul, de profesie avocat și justițiar în felul său, dirija conversația: el dovedi cu argumente obișnuite prostia comună că generația nouă cunoaște războiul și că ea n-ar mai porni, orbecăind, la un nou război precum cel trecut. Chiar la mobilizare puștile s-ar întoarce în altă direcție, căci mai ales foștii combatanți de pe front n-au uitat ce îi așteaptă. Pe mine mă supăra tare mult felul scripitor în care el înlătura posibilitatea unui nou război, cu tot atâta ușurință ca și când ar fi risipit cu un bobârnac scrumul țigării sale – și asta în timp ce zeci și sute de mii de fabrici produceau de zor explozibile și gaze otrăvitoare.

Eu replicai foarte hotărât că n-ar trebui să credem cu adevărat tocmai ceea ce ne dorim noi. Birourile și organizațiile militare care dirijează aparatul armatei n-au dormit nici ele; în timp ce noi ne ameteam cu utopii, ele foloseau din belșug răstimpul de pace, ca să organizeze masele și să le aibă astfel la dispoziție, oarecum gata pentru tun. Încă de pe acum servilitatea generală a crescut în proporții nebănuite, datorită desăvârșirii propagandei. Să privim cu luciditate faptul că din clipa când aparatul de radio va arunca în cameră vestea mobilizării, nicăieri nu va fi de așteptat vreo împotrivire. Omul, acest grăunte de praf, nu mai e luat în seamă nicăieri în privința voinței sale.

Firește că toți îmi erau potrivnici. Căci după o experiență atât de des repetată, omul, din acea înclinare de a se amăgi pe sine, încearcă să se sustragă de obicei pericolelor de care era totuși conștient, declarându-le nule și neavenite. Un avertisment împotriva optimismului ieftin trebuia deci să aibă un efect cu atât mai nedorit, cu cât în camera de alături adăsta un supeu minunat.

Dar pe neașteptate cavalerul ordinului Maria Tereza mi se alătură mie, tocmai el, cel în care falsele mele instincte bănuiseră un adversar. Da, e o prostie fără seamăn, declară el cu violență, să mai pui la socoteală astăzi voința sau lipsa de voință a materialului omenesc, căci în războiul viitor partea leului o vor avea mașinile, iar oamenii vor fi degradați la rolul de simple piese ale acestora.

În războiul trecut el nu prea întâlnește pe front oameni care să aprobe sau să nege categoric războiul. Cei mai mulți au mers ca un nor de praf purtat de vânt; fiecare s-a pomenit în vârtejul cel mare, rostogolit fără voință ca un bob de mazăre într-un sac mare. În general, poate că mai mulți oameni s-au refugiat în război, decât s-au refugiat din el.

Eu ascultam, surprins mai cu seamă de violența cu care el continua să vorbească: „Să nu ne lăsăm furați de iluzii. Dacă astăzi ar porni să sune goarele pentru un război cu totul exotic, într-o țară oarecare, pentru o campanie în Polinezia sau într-un colț din Africa, s-ar aduna mii și sute de mii, fără să știe prea bine de ce, poate numai din simpla plăcere de a fugi de ei înșiși sau din pricina unor condiții nefavorabile.

Dar rezistența efectivă împotriva unui război n-o pot socoti mai mare decât zero. Împotrivirea unui ins izolat față de o organizație cere întotdeauna un curaj cu mult mai mare decât simplul conformism; și anume, ea cere bărbăție individuală, iar aceasta dispare din ce în ce mai mult în vremea noastră de progresivă organizare și mecanizare.

În război am întâlnit aproape numai fenomenul curajului în masă, al curajului înlăuntru formației militare; și cine privește sub lupă această noțiune va descoperi componente dintre cele mai

curioase; multă vanitate, multă ușurință și chiar plictiseală, dar înainte de toate multă frică – da, da: frica de a rămâne în urmă, frica de ironizare, frica de acțiunea individuală și frica de tot ce te-ar putea pune în opoziție cu elanul maselor, al celorlalți; majoritatea celor care pe front erau socotiți drept cei mai viteji, i-am cunoscut apoi în civil ca eroi foarte dubioși.

– Și mă rog, se adresează el politicoasă gazdei, care făcea o mutră acră, nu mă exclud nici pe mine.

Felul în care vorbea îmi plăcu și tocmai voiam să mă îndrept spre el, când stăpâna casei ne pofti la masă. Aici eram așezați prea departe ca să mai înfiripăm o convorbire. Abia la plecare ne întâl-nirăm din nou la garderobă.

– Mi se pare, îmi spuse el zâmbind, că protectorul nostru comun ne-a făcut cunoștință indirect.

Și eu zâmbii:

– Și încă foarte temeinic.

– Desigur că m-a lăudat din plin! Ți-o fi spus ce strașnic Ahile sunt și și-a atârnat pe propria-i vestă toate decorațiile mele.

– Cam așa ceva.

– Da, e foarte mândru de acestea, cam la fel cum se mândrește și cu volumele dumitale.

– Ce caraghios! Dar există și alții mai răi. De altfel, dacă îți face plăcere, putem merge o bucată de drum împreună.

Am pornit-o. Deodată, el se întoarse spre mine:

– Crede-mă, nu e vorbă goală dacă-ți spun că, ani la rând, nimic nu m-a făcut să sufăr mai mult decât această decorație Maria Tereza, prea bătătoare la ochi. Ca să fiu cinstit, când mi-a fost agățată, acolo, firește că la început m-a impresionat adânc și pe mine. La urma urmelor, am fost crescut ca soldat. La școala de ofițeri auzeam despre decorația aceasta ca despre o legendă, despre această mică decorație din care nu se dau decât vreo duzină în fiecare război. Ea îți cade ca o stea din cer.

Pentru un tânăr de douăzeci și opt de ani, asta înseamnă ceva. Deodată, te afli în fața frontului, toți te admiră când ți se prinde pe

piept ceva strălucitor ca un soare mic, iar împăratul însuși, Maiestatea atât de depărtată, îți strânge mâna și te felicită. Dar vezi: această decorație avea sens și valoare numai în lumea noastră militară; iar când războiul se sfârși, mi se părea caraghios să umblu cu ștampila de erou o viață întregă, pentru că odată într-adevăr am avut douăzeci de minute curaj – probabil nu mai mult curaj decât alte zeci de mii, față de care am avut de bună seamă mai mult noroc de a fi observat și, poate, unul și mai mare de a mă întoarce în viață. Chiar după un an, când pretutindeni oamenii își aținteau ochii spre mica bucată de metal și își ridicau apoi privirea cu evlavie spre mine, mi se făcu lehamite să mă tot plimb ca un monument ambulant. Faptul că atrăgeam mereu atenția asupra-mi a fost și motivul pentru care am redevenit civil, foarte curând după terminarea războiului!

Mersul îi deveni parcă mai apăsător:

– *Unul* din motive, după cum îți spuneam; dar cel principal era de ordin particular, pe care ai să-l înțelegi poate și mai bine. Motivul cel mai însemnat era că eu mă îndoiam de îndreptățirea de a purta decorația. În orice caz, aveam motive puternice să mă îndoiesc de eroismul meu: știam doar mai bine decât toți străinii ce mă priveau că în spatele acestei decorații se ascunde cineva care era departe de a fi un erou – unul dintre cei care au pornit în grabă la război pentru a se salva dintr-o situație disperată, mai curând dezertori din fața propriei răspunderi decât eroi ai simțului lor de răspundere. Nu știu cum o fi pe la voi, dar mie cel puțin îmi apare nefirească și de nesuferit viața cu aura de sfânt și cu nimb. M-am simțit, deci, mult ușurat când n-a mai trebuit să-mi port titlul de erou scris pe uniformă. Și acum mă necăjește când cineva îmi dezgroapă vechea mea glorie. De ce să nu-ți mărturisesc că ieri eram gata-gata să vin la masa dumată, să mă răstesc la flecarul acela și să-l poftesc să se laude cu altcineva decât cu mine. Toată seara m-a sfredelit privirea dumată plină de respect și, ca să-l dezmint pe acest treanca-fleanca, mi-ar fi plăcut mult să te silesc să ascuți pe ce căi lăaturalnice am ajuns la eroismul meu.